

BÁBA ÉS SÍRÁSÓ

— Hozzászólás irodalmunk kérdéseire —

Lényegesen sokkal többről van szó abban a vitában, ami *Horváth* Márton emlékezetes Író-diplomaták című cikke körül fellobbant, mint egy új magyar dráma — lettlégyen az illető mű realista vagy naturalista alkotás — jelentkezésekor kirobbanható leghevesebb viták esetében is. Többről van szó, mint *Hubay* Miklós beállítja: a szocialista fejlődés útjára lépett társadalom és az irodalom minden lényeges kérdése feltárult vagy feltárást sürget, olyan követelő igénnyel, hogy most már tisztázni kell, rendezni kell, megoldáshoz kell juttatni őket.

Mindnyájan emlékszünk arra a vitára, alig két hónapja történt, mely a köztársasági elnök fogadása után a Szabad Nép két számában lefolyt. Akkor *Illés* Béla tagadhatatlan élességgel vetette fel a kérdést, az írók szempontjából: „máshelyütt, másképp élünk, mint megírandó műveink főhősei: a magyar munkások és dolgozó parasztok“. És *Illés* megoldást mutatott azzal, hogy a Szovjetunió íróinak *gyakorlatára* hívta fel a figyelmet, arra t. i., hogy azok időnként, félévre, vagy többre, elmennek munkára gyárba, vagy kolhozba és az ott végigdolgozott idő után „már nemcsak az író szemével látják a munkást, de a munkás szemével is a róla eddig írott és ezentúl megírandó könyveket. *Ez kell!*“

A mi valóságunk neve: forradalom — mondhatjuk *Gorkijjal* és ez azt jelenti, hogy egy haladó, földalászoruló világ helyébe új, friss, soha nem látott erejű világ lép, azt jelenti, hogy halál helyett élet, meddőség helyett virágzás, születés, rombolás helyett béke és építés, ráncolt homlokú kétségbeesés helyett tudatos derű vár az emberekre, a társadalomra. *Az író nemcsak az élet tankönyvét írja, hanem sírásó is, bába is.* Nemcsak ábrázolója, hanem forradalmi romantikájával, tudatos jövőbelátásával a gátló, korhadt korlátok ledöntője és az új ember, az új társadalom bábája, életresegítője (*Gorkij*).

Nos, aki a felszabadulás óta jelentkezett s a „bába“-funkciót betöltő irodalmat egyszerű „naturalizmus!“ legyintéssel, vagy léniás tanítóbaicsik módjára körmösadással akarták s akarják rendre (s tekintélytisztelőre) szoktatni, azok maguk *csak* tehetséges „sírások“ voltak. A magyar fasizmus elembertelenítő évtizedeinek kegyetlen fenéknymását átéltek gyilkos rajzokat vagy tablókat készítettek erről a korról, ennek társadalmáról. Természetesen néha akkora szenvedéllyel, hogy már le sem tudnak szokni róla. Sőt, amikor a „bába“ szerepre vállalkoznak, akkor is a multat ütik (nem mintha azt nem kellene sírbataposni!), amikor a biztatót, a felemelőt kellene mondani. Nomina sunt odiosa. De az is biztos, hogy míg ezek a jogosan multat-temető „sírások“ multban kialakult formafölényükkel, technikai virtuozitásukkal (tegyük hozzá: sok esetben polgári formakultúszukkal) aféle leckét adnak az írói szerep másik oldalát a születő újat

segítő írók felé s úgy tesznek, mintha az egyetemi professzor azt mondaná egy munkás vagy paraszt hallgatójának: — Hogy mer maga tudománnyal foglalkozni, hiszen még érettségije sincs?! — (lásd: „a felszólítás, a sürgetés, hogy írjanak, az írók felé szólt“), bármennyire „államosított“, „nemzeti“ írók is, akárhogy is a néphez tartozónak vallják magukat: valójában a *művészi arisztokratizmus* egéből tekintenek alá a földpróbálkozókra, vagy legalábbis arról a harmadik emeletről, mit oly szemléltetően példázott nekik *Sándor Lajos* volt ifjúmunkás, most politikai tiszt. Lehet, hogy látják helyzetük tragikus voltát, átérzik, hogy társadalmunk fejlődése (és nem a kritikuskok vagy politikusok!) mást kíván tőlük: az építést, a réginek s újnak az emberekben végbemenő kemény küzdelmét hogy ábrázolják, — de hogy az égből lemásszanak a földre (Majakovszkij kérésére), vagy a harmadik emeletről az utcára — az sok lenne, az a művészi „objektivitást“ sértené meg. Itt most nem a Horváth-kritikában szereplő nevekről szólok, hanem *elvről*, írói *magatartásról*, amely egyáltalán nem az „öregnek“ privilégiuma; a „fiatalok“ közt is megvannak az elvnek képlárai és tábornokai. Egészen nyilvánvaló, hogy az erről az oldalról felvetett naturalista veszélyre nincs már mit mondanunk. Itt arról van szó: *kényszerzubbonynak érzik-e a dolgozók igényét vagy sem!*

Nagyon helyesen mondta *Nagy István* a RNK irodalmára vonatkoztatva, mi ne restelljük magunkéra is érteni: „az irodalom nem függhet „kész írók“ alkotó vagy alkotásra már képtelen adottságaitól. Az irodalom élő-haló fejlődését csak a folyton új, fiatal, tehetséges, új s változatos élmények, tapasztalatok hordozói lendíthetik föl...“ (Csillag 17.)

Rá kell térnünk éppen ezzel kapcsolatban irodalmi életünknek egy másik döntő jelenségére, éspedig az új magyar valóság ábrázolásának kérdésére. Felszabadulásunk óta, mióta pedig irodalmi életéről beszélhetünk különösen: ez volt a legvitatottabb kérdés. Azoknak az íróknak *helyzetére* vonatkozólag, akik a baba nehéz szerepére is vállalkoztak, akik a szocialista társadalmi rend kialakulásának folyamatát, a társadalomban s az egyénekekben végbemenő regresszív és progresszív erők harcából kibontakozó új, minőségileg magasabbrendű élet forrását, vajúdását akarták ábrázolni, nagyjában-egészében helyesnek találom *Somlyó György*nek meglátását a nehézségekre vonatkozólag. Itt kell hozzákapcsolódnom az ő gondolat sorához: abból a tényből — erre különben az idézett *Illés Béla*-cikk is rávilágít! — hogy az író napjának parányi töredékét fordíthatja írói ténykedésére s egyáltalán arra, egy-két szerencsés helyzetűtől eltekintve, hogy az embereknek egymáshoz és a termeléshez, a munkához való viszonyába beleélje magát, nemcsak az következik, hogy íróink részben a napilapok híreiből, vagy egy-kétnapos „kiszállásokból“ rögzítik a helyzetet, azaz a *valóságnak egy-egy részletét* látják, hogy sok esetben át-nem-élt folyamatokat ábrázolnak, vagy kénytelenek ábrázolni az elhihetőség rovására, hanem elsősorban az is, hogy *tapadni*, ragaszkodni kénytelenek a tényekhez. Talán jogosan nevezhetjük ezt *dokumentumszerű ábrázolásnak*, de még találobbna látom *Lukács György* megállapítását: *monográfikus jellegű* ez az építészandékú irodalmunk. „A művek nem emberi sorsokat ábrázolnak elsősorban,

nem emberek közti viszonylatokat, amelyeket a dolgok közvetítenek, hanem monográfiát adnak egy gyárról, sfb. Az emberek többnyire csak „kellékek”, illusztrációi egy dologi összefüggés tárgyi összefüggéseinek“ (A realizmus problémái). Arról van szó, hogy csak részleteket ismerve a folyamatból, nem az emberek fejlődését, belső alakulását (a megváltozott társadalmi és termelő viszonyok következtében) és külső alakító hatását (a termelés és társadalom folyamatára) ábrázolják, hanem többé-kevésbé dokumentálják, leltározzák a pillanatnyi helyzetet. Nem arról van szó, hogy ez nem helyes. Ezt mondhatják, sajnos, az égben vagy harmadik emeleten kukucskáló „államosított írók”, hanem arról, hogy ez nem elég! Kell ezt is csinálni, minél többet és minél jobban, de a magasfokú művészet követelményét éppen mi nem adhatjuk fel, s éppen most nem adhatjuk fel! Legyen szabad megint Illés Bélára hivatkozni, aki az Ifjú Gárda bemutatójával kapcsolatban említi meg (Forum, 4. sz.), hogy „sokszor az a kínos gondolata támad, hogy mi a szovjet irodalom gyermekbetegségeinek hatása alatt állunk és nem a nagy, győztes, élenjáró, valóban népi, valóban társadalmat alakító erejű, szovjet irodalomtól tanulunk“. Valóban: „a naturalizmus csaknem szükségszerű átmeneti velejárója az irodalom nagy demokratikus fordulatának“, de emeljük ki: csaknem szükségszerű és minden bizonnyal az volt az élenjáró, utatörő szovjet irodalmi fejlődésben. De mielőttünk ott van a Szovjetunió világító példája s útmutatása, nekünk nem szükségszerű, átmenniük azokon a „gyermekbetegségi“ fázisokon, amiken ott és akkor át kellett menni!

Tisztában vagyok az objektív nehézségekkel. Köztudomású, hogy a népünk felemelkedésével lépést tartani akaró íróink közül csaknem mind felelős politikai, gazdasági és nevelési pozíciót tölt be. És az is, hogy sok vonatkozásban milyen nehezen pótolhatók egyelőre. Viszont ma már az sem tűr halasztást, — hiszen éppen a munkásszótály élcsapatának, a Magyar Dolgozók Pártjának egyik vezető funkcionáriusa világított rá az irodalom társadalomalakító jelentőségére éppen napjainkban! — hogy rendezzük végre íróink szabadidejét. Hadd emlékeztessenek itt ismételtén Nagy Istvánnak a Csillag 17. számában közzétett beszámolójára és programadására a RNK írószövetsége magyar tagozata részéről, mikor hangsúlyozottan kiemeli ő is: „meg kell szerveznünk íróink idejét, szabad időt kell teremteni számukra, hogy terepre mehessenek, hogy eddig gyűjtött megfigyeléseiket helyesen értelmezhessék a magas ideológiai ismeretekkel“. Szórol szóra ez kell nálunk is: *ki a terepre!*

Népgazdaságunk ereje, 3 éves tervünk sikere, népünk döntése ezt biztosítaná akkor is, ha ösztöndíjakra gondolnánk — igen kényelmesen. De ösztöndíj ezt nem oldja meg! Dolgozni kell kimenni: az üzemekbe, a gépállomásokra, a szövetkezetekbe. Egy fiatal írónk abahagyta félígkész regényét: míg polgárok közt kellett figuráit mozgatni, ment az írás, de mikor a munkást próbálta felöltöztetni, kívül ott volt a ruha, csak belülről hiányzott az eleven ember. És abahagyta. Tavaly százával vonultak be a falvakba a gépállomások traktorai, velük a kipróbált, harcos munkások, akik 4–5 hónap alatt egy-egy falu atmoszféráját meg tudták változtatni. Fel kell tennünk a kérdést az Írók Szövetsége felé: hány magyar író ment ki a gépek-

kel együtt eldugott tiszántúli falvakba, vagy süket dunántúli pusztákra, hogy ott, az évszázados paraszti életforma átalakulását, annak történelmi jelentőségét 4—5 hónap alatt megélje, hány író vett részt az őszi szántási-velési versenyben, a téli kultúrmunkában, vagy, az üzemek szocialista munkaversenyében? Ha voltak kint, mért olyan kevesen, hogy egyetlen jó alkotás sem tűnt fel nyomukban? A Szovjetunióban a mezőgazdaság kollektívizálása idején 500 író ment le s ha több nem is, de megszületett *Solochov* Új barázdája, *Panfjorov* Virágzó élete, *Virta* Magánya. Nálunk ha ötven író ment volna szét pár hónapra nem *elővitákat* kellene folytatnunk, hanem kész és érett művek felett kellene vitáznunk, sőt elsősorban azok vitáznának, akikről és akiknek ez írások szólnának!

Nagyon is szándékosan idéztem előbb Nagy István cikkét a Csillagból. A RNK Írószövetsége kritikát kapott nem eléggé kezdeményező, tervszerű szerepe miatt, — és a hiányok pótlását azonnal megkezdte. Olyan életrevaló ötletek teremttek szomszédunkban, miket sem az irodalmi köztudat, sem a Magyar Írók Szövetsége nem hagyhat parlagon heverni. Azt hiszem, semmi kétség nem fér ahhoz, hogy a magyar irodalom páratlan fellendülés előtt áll, éppen a nép javára megváltozott társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális helyzet következtében. A munkásosztály és dogozó parasztság ifjai-leányjai ma a kultúra fellegvárát ostromolják s nem is hiábavalóan. Belőlük, igenis, belőlük is nő ki, pár év alatt, az az új írói generáció, mely véglegesen a népévé tudja tenni irodalmunkat. Ma már izmosodnak, gyakorlatoznak azok az új költők, novellisták, regényírók, drámaírók s minden más művészi ág örökösei, új nagyjai, akik eddig úgy nőhettek, mint a vadrózsa. Lehet, hogy még nem vittek el az Írószövetségbe egy új Csendes Don-t, vagy Tizenkilencen-t, vagy egy új drámát, de lehetséges, hogy *nem is mernének*. A RNK írószövetsége megalakította a kezdő írók csoportját, ahol a „régiek” nevelik az újakat. Megszervezik az írószövetség vidéki fiókjait, átszervezik a szövetséget, működését új alapokra fektetik. És ez elérhetetlen nálunk? Csak az Írószövetségen *belül* is, az írói egyéniségekben is meg kell kezdeni a szívós kullancsként megkapaszkodó, kapitalista írói arisztokratizmus felszámolását.

Nagy kérdések ezek, de éppen nagyságuk nem tűr odázást. Kapcsolat az élettel, és — az emberekkel, a formálódó, újjászülető emberekkel, akikben látni, tapintani lehet a fejlődés *hogyanját* s ami ebből következik: tematika és látásmód megújodása, új tartalom és új forma, ahogy Horváth Márton mondotta: „szemet cserélni, szívet cserélni“.

Annak a sokat emlegetett „államosított írói karnak” éppenúgy tudomásul kell venni, mint az írószövetségnek, hogy akármilyen formai tökéletességgel folytatódik is az irodalmi egyhelyben-topogás, a dolgozók haladnak, nehéz, de nyilegyenes úton — s soraikból egyre nagyobb számmal jönnek a Nagy Sándorok, Kuezkák és a többiek és egyre nagyobb felkészültséggel és egyre fiatalabb, hozzáértőbb mondanivalóval, — és úgylis övék a jövő. De akárhogy is jut diadalra az irodalomban a nép szava, *ezt késleltetni, itt nem babáskodni, itt a harmadik emeletről kikönyökölni: jellembé vág*.